

Het redden van onze dromen en het landschap van onze kinderjaren

Homero Aridjis is een van de bekendste schrijvers/dichters van Latijns-Amerika en vele van zijn vijftig boeken zijn in twaalf talen vertaald. Zijn werk heeft belangrijke literaire prijzen gewonnen in Mexico, Italië, Frankrijk, de Verenigde Staten en Servië. Als voorzitter van de Groep van 100, een milieugenootschap van schrijvers, kunstenaars en wetenschappers dat hij in 1985 heeft opgericht, is hij onderscheiden met de United Nations Environment Programme Global 500 Award, de Orion Society's John Hay Award, de Presea Generalísimo José María Morelos, de titel "Environmentalist of the Year" van het tijdschrift *Latin Trade*, de Force for Nature Award van de Natural Resources Defense Council en de Green Cross/Mikhail Gorbachev Millennium Award for International Environment Leadership. Hij is voormalig Mexicaans ambassadeur in Zwitserland en Nederland, en gastdocent aan de universiteit van Columbia. Hij was van 1997-2003 voorzitter van International PEN, de internationale schrijversorganisatie waarvan hij nu President Emeritus is. Sinds 1994 is hij columnist voor de redactionele pagina van de Mexicaanse krant *Reforma*.

"Aan een monarchvlinder"

*Jij die als een gevleugelde tijger
de dag doorbrengt
brandend in je vlucht
vertel me welk bovennatuurlijk leven
op je vleugels is geschilderd
zodat ik na dit leven
jou in mijn duisternis kan zien*

De stad Contepec in het oosten van Michoacan is omgeven door heuvels. De hoogste is de Cerro Altamirano, en elk jaar arriveren op de top daarvan, op de Muilezelvlakte, uit Canada en de Verenigde Staten de monarchvlinders, *Danaus plexippus*. Ze worden aangetrokken door het microklimaat van de oyamelsparrenbossen in Centraal-Mexico, en verondersteld wordt dat ze al twee miljoen jaar bestaan. Als op heldere winter-

dagen de zon schijnt, maken miljoenen vlinders, als matglanzend goud in lagen tegen de stammen en takken van de oyamelbomen gezeten, zich los uit de enorme massa's. Naarmate de dag warmer wordt, wordt hun vlucht boven en tussen de bomen jachtiger, tot rond het middaguur de grootste activiteit wordt bereikt en de lucht geheel vervuld is van het gefladder van tijgerachtige vleugels, ruisend als een opwaaiende massa droge bladeren in de diepe stilte van het bos. Als het nacht wordt, zetten de vlinders zich weer op de bomen om te slapen en zijn dan in de duisternis perfect gecamoufleerd. Tegen de lente stort zich een zee van vlinders langs Altamirano's hellingen omlaag op zoek naar water en lijken de straten van Contepec gevuld met vliegende rivieren. Omstreeks eind maart vertrekt de kolonie noordwaarts, om in november terug te keren, veranderd en toch hetzelfde.

Een indiaanse legende suggereert een verband tussen de komst van de vlinders en de terugkeer van de zielen der doden op 1 en 2 november, de Dag van de Doden, door de aanwezigheid van de insecten te verweven met de ceremoniële ritens ter ere van de geestelijke doortocht van mensen op aarde. Overigens, de oude Grieken gebruikten hetzelfde woord, *psyche*, voor zowel vlinder als ziel. Ik denk eerlijk gezegd dat de legende is verzonnen als antwoord op vragen van journalisten over verhalen van de indianenvolken Nahuatl, Mazahua of Tarascan waarin de vlinders worden genoemd.

Ik ben geboren in Contepec en vanuit mijn huis kon ik de Cerro Altamirano zien liggen, als een vogel met uitgespreide vleugels, altijd op het punt van wegvliegen. Wij waren gewend elk jaar de miljoenen monarchvlinders te zien, maar hadden er geen idee van dat ze uit Canada en de noordelijke Verenigde Staten kwamen, in een vlucht van duizenden kilometers met een gemiddelde snelheid van vijftien kilometer per uur, 110 tot 150 kilometer per dag afleggend, en dat elke vlinder achterkleinkind was van een vlinder die in het afgelopen voorjaar bij ons was vertrokken. Pas in 1975, na jaren onderzoek door de Canadezen Norah en Fred Urquhart en de Amerikanen Lincoln Brower en William Calvert, stuitte Kenneth Brugger op een van de kolonies in Mexico en vond zo het antwoord op de vraag waar de monarch overwinterde.

Toen ik begon met het schrijven van poëzie, maakte ik lange wandelingen op de Cerro Altamirano, waar uilen en kolibries, coyotes en ratelslangen, stinkdieren en stierslangen leefden, en zo werd de heuvel het landschap en de voedingsbodem van mijn herinneringen. Op mijn zeventiende ging ik naar Mexico Stad en daarna woonde ik tot 1980 in de Verenigde Staten en Europa, maar elk jaar was ik gedurende de wintermaanden terug in Contepec en klom ik naar de vlinderverzamelplaats. Boeren vertelden me over houtkap en branden. Elk jaar waren er op de Muilezelvlakte meer oyamelbomen gekapt, en kwamen er minder vlinders. Het natuurschoon dat mijn pennenvruchten had geïnspireerd was verwoest en de beelden uit mijn jeugd waren vernietigd. De mogelijkheid dat Contepec een woestijn kon worden te midden van kale heuvels, zoals veel andere Mexicaanse steden, maakte me wanhopig en het gebrek aan respect voor het woud vervulde me als mens met schaamte. Wij bewonderen menselijke meesterwerken in museums, maar de meesterwerken van de natuur verwoesten we blindelings, alsof ze ons eigendom zijn en wij het recht hebben te beslissen of een soort die sinds onheuglijke tijden op aarde is, mag blijven bestaan.

Ik zag in dat bewoners van deze streek, met al hun eigen dringende problemen, wel wat anders aan hun hoofd hadden dan het redden van vlinders en bomen. Ik besepte ook dat beroepshouthakkers meer schade aanrichtten dan plaatselijke bewoners die bomen kaptten. Als de bomen eenmaal verdwenen waren, zouden de mensen nog even arm zijn als tevoren, maar bovendien zou hun omgeving dan geruïneerd zijn. De houthakkers die de levenscyclus verbraken, begingen een maatschappelijke en morele misdaad door het bos te verwoesten, het water te vervuilen en de bodem te eroderen – alles in naam van economische vooruitgang. Maar wat voor economische vooruitgang verminkt er nu ecosystemen en maakt het land kaal en onbewoonbaar?

Ik heb ervan gedroomd dat de Cerro Altamirano tot nationaal park zou worden verklaard, al wist ik dat zo'n verklaring geen garantie zou zijn voor het behoud van de vlinderverzamelplaatsen, want zelfs de bossen op de vulkanen Popocatepetl en Iztac Chautl werden verwoest. In april 1986, een jaar nadat de Groep van 100 voor het eerst de eis had uitgesproken dat er een eind moest komen aan de milieufbraak van de Mexicaanse vallei, haalde ik de regering over om de overwinteringsplaatsen van de vlinders officiële bescherming te verlenen. Het nieuws werd bekendgemaakt op 30 april, kinderdag, als een geschenk aan de kinderen van Mexico. Weken later werd ik ontboden op een bijeenkomst waar ik vernam dat alleen het kerngebied van elke verzamelplaats volledige bescherming kreeg; niet de bufferzone eromheen, laat staan de hele heuvel. Erger nog, de Cerro Altamirano viel er helemaal buiten, omdat een natuurbeschermer op de bijeenkomst de hele Muilezelvlakte niet kende. Gelukkig lukte het me om mijn heuvel wel opgenomen te krijgen in het presidentieel decreet waarmee op 9 oktober 1986 de heuvels Chincua, Campanario, Huacal, Pelon en Altamirano werden aangewezen als beschermd reservaat voor de migratie, over-

wintering en voortplanting van de monarchvlinder. De kerngebieden werden aangewezen als de habitat die onmisbaar was voor het verzekeren van “de instandhouding van het migratiefenomeen (...) en de genenbank van de verschillende soorten die er leven.” Er werd een “totaal verbod op houtkap en gebruik van de flora en fauna” uitgevaardigd. De bufferzones werden bestemd om “de kerngebieden te beschermen tegen invloeden van buitenaf; productieve economische activiteiten waren toegestaan mits de milieunormen in acht werden genomen.”

Toch gingen de houtkap en het stichten van branden zelfs na het officiële decreet gewoon door. In de winter van 1989, na een brand en ongecontroleerde houtkap op de Cerro Altamirano, kwamen de vlinders wel maar bleven ze niet. Ze vermeden het kaalgeslagen gebied en ik was ervan overtuigd dat het kwetsbare evenwicht tussen klimaat en habitat verstoord was, dat de plek zijn geest had verloren, en dat de vlinders nooit meer naar Contepec zouden terugkeren. Het enige geluid dat er bij zonsopgang bij de andere reservaten te horen was, was het gegier van kettingzagen, en de enige industrie die in de staat Michoacan leek te floreren, was de houtindustrie. Rook uitbrakende, met houtblokken beladen vrachtwagens beheersten de wegen.

In de ongemeen koude winter van 1992 vond een massale vlindersterfte plaats en van sommige kolonies ging wel 70 procent verloren. Wij schreven dit alarmerende sterftcijfer toe aan de verregaande ontbossing. De uitnemende expert op het gebied van de monarchvlinder dr. Lincoln Brower zei erover: “Het oyamelbos, dat de monarchvlinder beschutting biedt tegen heel slecht weer, was een deken vol gaten geworden.”

Op een bijeenkomst van wetenschappers en milieudeskundigen in februari 1993 stelden wij aanbevelingen op tot behoud van het oyamelsparrenbos, en we voorspelden dat het fenomeen van de overwinterende monarchvlinders binnen vijftien jaar uit Mexico verdwenen zou zijn als de houtkap in de reservaten niet zou worden gestaakt. Vijf maanden later werden evenwel nieuwe kapvergunningen verstrekt voor de volgens het decreet van 1986 beschermde gebieden. Toen ik samen met overheidsfunctionarissen per helikopter een reis door het gebied maakte, maakte ik uit gesprekken met de ejidatarios, dorpingen die leven van de houtkap, vooral twee dingen op: dat ze straatarm zijn en dat ze erg veel kinderen hebben. In het ejido (dorp met gemeenschappelijk landbezit) Asoleadro telden de gezinnen acht tot vijftien kinderen. Het dorps hoofd van het ejido Rosario pochte dat hij vader was van vijfenvestig kinderen. Toen ik de mannen vroeg waarvan ze hun gezinnen onderhielden, antwoordden ze “Van bomen kappen.” En toen ik vroeg waarvan hun kinderen en kleinkinderen zouden moeten leven, zeiden ze: “Van bomen kappen.” En toen ik vroeg wat er zou gebeuren als er geen bomen meer zouden zijn, was het antwoord: “Dan gaan we naar Mexico Stad of naar de Verenigde Staten.”

In de nasleep van de hevige droogte van 1997 dwong watergebrek de vlinders om Contepec vrijwel onmiddellijk na hun

aankomst weer te verlaten. In het seizoen 1998-1999 kwamen ze opnieuw naar de Cerro Altamirano. Bij een bezoek aan de Muilezelvlakte, samen met de burgemeester van Contepec, zagen we hoe de bosbodem tussen de strompen en spaanders van pasgevelde bomen bezaaid was met duizenden verpletterde vlinders. Later vernam ik dat de ejidatario die belast was met de bewaking van het bos, hout verkocht aan pottenbakkers in een naburige stad. In 1999-2000 kwamen de vlinders wel naar Altamirano, maar ze bleven niet, en de houtkap ging door, waarbij ezels houtblokken naar de stenenbakkers aan de voet van de heuvel sleepten. Sindsdien zijn de monarchen schaars geworden in Contepec, en op de Muilezelvlakte wordt het oyamelbos elk jaar verder uitgedund.

Tijdens onderhandelingen over het North American Free Trade Agreement in het begin van de jaren 90 stelde ik de monarchvlinder voor als het ideale symbool voor een verbond tussen de Verenigde Staten, Mexico en Canada, waarbij milieubescherming gelijke prioriteit had als zakendoen en handel. Het is aan deze landen om te voorkomen dat het fenomeen van de migrerende monarchvlinders in de komende decennia zal verdwijnen.

In 2000 breidde de overheid het monarchvlinder-biosfeerreservaat fors uit tot bijna 57.000 hectare. In 1996 hadden Brower en ik nog een andere mogelijkheid om de bossen te redden voorgesteld, namelijk ze te kopen of te huren van hun eigenaars, meestal dorpsgemeenschappen, waardoor het zowel op korte als op lange termijn winstgevender zou worden om de bomen te laten staan dan om ze te kappen. Het nieuwe decreet behelsde ook de instelling van een fonds van miljoenen dollars om de eigenaars te compenseren voor het niet kappen van bomen, en dat fonds heeft gedurende verscheidene jaren uitgekeerd. Toch is er negentien jaar na het eerste decreet nog altijd klein- en grootschalige illegale houtkap, er grazen koeien in de bossen, ecotoerisme brengt de beschermd gebieden schade toe, de menselijke bevolking blijft toenemen en de overheid lijkt niet in staat of bereid om bescherming van het reservaat af te dwingen. Wat ooit een vrijwel ononderbroken woud was, is nu gefragmenteerd en gedesintegreerd. De winterpopulatie van monarchvlinders was in 2004-2005 kleiner dan ooit sinds men eind jaren 70 is begonnen met tellingen.

Principe 1 van het Earth Charter impliceert dat getracht moet worden het fenomeen van de overwinterende monarchvlinders in Mexico te beschermen en tevens bestaansmogelijkheden voor mensen in de regio te verzekeren. Als aan de mensen die bij de beschermd gebieden wonen duidelijk gemaakt kan worden hoezeer ze zelf van het bos en de vlinders afhankelijk zijn, als ze het bestaan van de vlinders en de bomen naar waarde leren schatten, zouden ze meer hun best doen om de reservaten voor toekomstige generaties in stand te houden. Veel hangt af van de oprechtheid en politieke wil van lokale, regionale en federale autoriteiten, en van hun bekwaamheid om echte participerende democratie onder de lokale gemeenschappen in stand te houden. Als de inwoners een wezenlijk en gegaran-

deerd belang hebben bij het beschermen van hun omgeving, zal dat hen aanmoedigen om zich daar volledig voor in te zetten en zich milieubewust te gedragen.

In een wereld waarin tijgers en orang-oetangs dreigen uit te sterven, waarin neushoorns worden afgeslacht om hun hoorns en olifanten om hun slagstanden, waarin krokodillen worden verpletterd door bulldozers, waarin elk jaar duizenden vogels en apen worden gevangen om illegaal te worden verkocht en waarin naamloze organismen massaal verdwijnen, zijn misschien een vlinder en een heuvel niet zo heel erg interessant. Maar als wij de monarchvlinder en de Cerro Altamirano, het landschap van onze kinderjaren en de achtergrond van onze dromen, kunnen redden van plundering door onze medemens, kunnen mensen elders misschien hún heuvel en hún vlinder redden, en kunnen we allemaal samen misschien de aarde behoeden voor de ecologische holocaust die haar bedreigt. Is per slot van rekening de lange reis van deze vlinder door de aardse tijd en ruimte niet net zo fantastisch en vol onzekerheden als de reis van de aarde zelf door het heelal? ●